

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26.07.2001, sp. zn. 20 Cdo 1921/99, ECLI:CZ:NS:2001:20.CDO.1921.1999.1

Číslo: 24/2002

Právní věta:

Zanechal-li zůstavitel více dědiců, jsou až do vypořádání pravomocným usnesením soudu považováni za vlastníky celého majetku patřícího do dědictví. Z právních úkonů týkajících se věci nebo majetkových práv patřících do dědictví jsou oprávněni a povinni vůči jiným osobám společně a nerozdílně, přičemž jejich dědický podíl vyjadřuje míru, jakou se na těchto právech a povinnostech navzájem podílejí; v řízení, v němž o tato práva nebo povinnosti jde, mají postavení tzv. nerozlučných společníků (§ 91 odst. 2 o. s. ř.).

Jestliže žalobce v průběhu řízení o majetkovém nároku nedílné povahy zemře a jedním z dědiců, kteří dědictví neodmítli, je žalovaný, je soud povinen přerušit řízení do skončení řízení o dědictví.

Stane-li se podle výsledků pravomocně skončeného dědického řízení jediným dědicem majetkového nároku uplatňovaného v řízení zemřelým žalobcem (zůstavitelem) žalovaný, soud řízení zastaví (§ 104 odst. 1 o. s. ř.).

Potvrdí-li soud nabytí dědictví po žalobci, který v řízení uplatňoval majetkový nárok nedílné povahy, více dědicům podle jejich dědických podílů (§ 175q odst. 1 písm. d/ o .s. ř.) a je-li jedním z těchto dědiců žalovaný, pokračuje soud v řízení jako se žalobci s ostatními dědici; žalovaný se účastníkem řízení na straně žalující nestane.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 26.07.2001

Spisová značka: 20 Cdo 1921/99

Číslo rozhodnutí: 24

Číslo sešitu: 4

Typ rozhodnutí: Usnesení

Hesla: Dědictví

Předpisy: § 104 odst. 1 předpisu č. 99/1963Sb.

§ 107 odst. 1 předpisu č. 99/1963Sb. ve znění do 31.12.2000

§ 175q odst. 1 předpisu č. 99/1963Sb.

§ 460 odst. 1 předpisu č. 40/1964Sb.

§ 483 odst. 1 předpisu č. 40/1964Sb.

§ 92 předpisu č. 99/1963Sb.

§ 99 odst. 3 předpisu č. 99/1963Sb.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

O b v o d n í s o u d pro Prahu 3 usnesením ze dne 19. 11. 1998 zastavil řízení o návrhu na obnovu řízení vedené u téhož soudu pod sp. zn. 5 C 116/1991 vůči druhé žalované a jinak tento návrh zamítl. Rozhodl též, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení. Soud uzavřel, že druhá žalovaná zemřela před podáním návrhu na obnovu řízení (11. 1. 1993), což v intencích § 104 odst. 1 o. s. ř. způsobuje nedostatek podmínky řízení, který nelze odstranit. Zamítnutí návrhu na obnovu řízení pak – odkazuje na ustanovení § 228 odst. 1 a § 234 odst. 1 o. s. ř. – odůvodnil tím, že není splněna podmínka právní moci rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 13. ledna 1993. Úmrtí druhé žalované mělo procesní následky (potud, že doručení rozsudku právnímu zástupci tehdy již zemřelé druhé žalované způsobilo, že nenabyl právní moci) ve sporu sp. zn. 5 C 116/1991 a nikoli následky, které by mohly přivodit příznivější rozhodnutí v řízení o návrhu na obnovu řízení.

K odvolání žalobce B) M ě s t s k ý s o u d v Praze usnesením ze dne 19. 3. 1999 usnesení soudu prvního stupně ve výroku o zastavení řízení vůči druhé žalované a ve výroci o nákladech řízení potvrdil a v zamítavém výroku je zrušil a řízení zastavil. Rozhodl dále, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů odvolacího řízení. Odvolací soud se ztotožnil se závěrem soudu prvního stupně o neodstranitelném nedostatku podmínky řízení na straně druhé žalované, nezhojitelném ani formou procesního nástupnictví, neměl však za správné úvahy, jež vedly k věcnému rozhodnutí o návrhu proti první žalované. Po úmrtí původního žalobce (D. Ž., který podal návrh na obnovu řízení dne 27. 3. 1995) totiž první žalovaná vystupuje v řízení též jako žalobkyně; tato procesní situace je nepřijatelná (odporuje ustanovení § 90 o. s. ř.). Dědicové pak mají v řízení – ve smyslu ustanovení § 91 odst. 2 o. s. ř. – postavení nerozlučných společníků, neboť do řízení vstoupili ze zákona v důsledku tzv. universální sukcese. Na straně žalobců proto úkony jednoho z nich platí i pro ostatní. Protože stejný účastník stojí zároveň i na straně žalované a protože soudu není právními předpisy dána možnost tuto osobu z okruhu žalobců vyloučit a ponechat ji jen na straně žalované, nejsou splněny podmínky ustanovení § 104 odst. 1, věty první, o. s. ř. (potud se soud odvolal též na závěry formulované v usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 20. února 1996, sp. zn. 6 Co 1946/94, uveřejněné v časopise Soudní rozhledy č. 4, ročník 1996). Uvedený nedostatek podmínek řízení nemůže být odstraněn ani tím, že soud vyčká dědické dohody; dědicové totiž vstupují do řízení již smrtí původního žalobce, takže nedostatek účastenství, jenž tento den vznikl, je neodstranitelný. Případné vystoupení či záměna účastníka dle § 92 o. s. ř. proto nepřichází v úvahu.

Žalobce B) (zastoupen advokátem) podal proti usnesení odvolacího soudu, a to jen proti výroku, jímž bylo usnesení soudu prvního stupně v zamítavém výroku zrušeno a řízení zastaveno, včas dovolání, jehož přípustnost opírá o ustanovení § 239 odst. 1 o. s. ř., namítaje, že mělo být vyčkáno pravomocného ukončení dědického řízení po D. Ž., a to právě proto, aby bylo zabráněno vzniku patové situace (existenci téže účastnice na straně žalující i žalované). V dané věci nemělo být podle dovolatele do té doby pokračováno, jelikož to vylučovala povaha věci (§ 107 odst. 3 o. s. ř.). Proto dovolatel požaduje, aby napadené usnesení bylo (v dovoláním dotčeném rozsahu) zrušeno a věc vrácena soudu k dalšímu řízení.

Podle bodu 17., hlavy první, části dvanácté zákona č. 30/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, dovolání proti rozhodnutím odvolacího soudu vydaným přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona nebo vydaným po řízení provedeném podle dosavadních právních předpisů se projednají a rozhodnou podle dosavadních právních předpisů (to jest podle občanského soudního řádu ve znění účinném před 1. lednem 2001).

Dovolání je přípustné nikoli dle § 239 odst. 1 o. s. ř., jak očekává dovolatel (nejde o potvrzující

usnesení odvolacího soudu ve věci samé), nýbrž dle § 238a odst. 1 písm. c) o. s. ř.

Nejvyšší soud usnesení soudů obou stupňů zrušil a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

Z odůvodnění:

Dovolatel, ač zastoupen advokátem, nepodřadil dovolání výslovně žádnému z dovolacích důvodů taxativně vypočtených v ustanovení § 241 odst. 3 o. s. ř., nicméně po obsahové stránce dovolací argumenty vystihují dovolací důvod dle § 241 odst. 3 písm. b) o. s. ř., jímž lze odvolacímu soudu vytýkat, že řízení je postiženo jinou vadou, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci.

Dovolací soud přihlíží z úřední povinnosti k vadám vyjmenovaným v § 237 odst. 1 o. s. ř. (tzv. "zmatečností"), a (je-li dovolání přípustné) k jiným vadám řízení, které mohly mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci; jinak je vázán uplatněným dovolacím důvodem, včetně toho, jak jej dovolatel obsahově vymezil (§ 242 odst. 1 a 3 o. s. ř.). Jelikož jiné vady řízení nebyly v dovolání namítány a z obsahu spisu se nepodávají, zabýval se Nejvyšší soud tím, zda řízení je postiženo vadou tvrzenou dovolatelem.

Ze spisu je patrné, že poté, co původní žalobce D. Ž. dne 12. 7. 1995 zemřel (srov. zprávu č. 1. 6 p. v.), soud prvního stupně usnesením ze dne 3. 5. 1996 přerušil řízení o povolení obnovy řízení až do skončení řízení o dědictví po zemřelém žalobci. V řízení, o jehož obnovu šlo, přitom Městský soud v Praze jako soud odvolací rozsudkem ze dne 13. 1. 1993 změnil rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 3 ze dne 1. 4. 1992 tak, že zamítl žalobu o zrušení usnesení Obvodního soudu pro Prahu 3 ze dne 27. 11. 1990, kterým byl schválen smír mezi M. K. a Ing. M. Ž. o tom, že (tam identifikovaná) kupní smlouva, jejímž předmětem je (tam označená) nemovitost, je neplatná. Jako žalobce zde vystupoval D. Ž. a jako žalované Ing. M. Ž. a M. K.

Usnesením ze dne 30. 6. 1998 pak soud prvního stupně rozhodl o pokračování v řízení o obnově s dědici původního žalobce, Ing. M. Ž., Ing. V. Ž. a B. Ž., když vyšel z toho, že probíhající dědické řízení bylo rovněž přerušeno, a to až do doby, kdy bude rozhodnuto v této věci (srov. usnesení Obvodního soudu pro Prahu 3 ze dne 28. 5. 1997, č. j. 13 D 783/95, Nd 208/95 – 21, na č. l. 23).

Z povahy obnovy řízení jako mimořádného opravného prostředku proti pravomocnému rozhodnutí soudu prvního stupně nebo odvolacího soudu (srov. § 228 odst. 1 o. s. ř.) plyne, že návrh na obnovu řízení může podat jen účastník původního řízení, popřípadě jeho právní nástupce z důvodu universální nebo singulární sukcese (srov. např. rozsudek bývalého Nejvyššího soudu ČSR z 30. 3. 1984, sp. zn. [4 Cz 24/84](#), uveřejněný pod číslem 19/1986 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek). Také účastník řízení, proti kterému směřuje návrh na obnovu řízení, nemůže být osobou odlišnou od účastníků řízení, o jehož obnovu jde, popřípadě od jejich právních nástupců z důvodu universální nebo singulární sukcese (shodně srov. usnesení Nejvyššího soudu uveřejněné pod číslem 10/2000 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek).

Má-li universální sukcese význam pro určení okruhu osob legitimovaných k podání návrhu na obnovu řízení i pro vymezení okruhu subjektů, proti nimž lze takový návrh podat, logicky se může prosadit i tehdy, nastane-li skutečnost ji zakládající (zde smrt původního žalobce) až po podání návrhu na obnovu řízení. Pak se uplatní ustanovení § 107 o. s. ř., jež na rozdíl od postupů popsanych v ustanovení § 92 o. s. ř. (vedoucích k odstranění nedostatku věcné legitimace účastníka řízení, který tu byl již v době zahájení řízení) upravuje postup soudu v případě, že práva nebo povinnosti účastníka řízení přešla na jiného až po zahájení soudního řízení.

Podle ustanovení § 107 o. s. ř., jestliže účastník ztratí způsobilost být účastníkem řízení dříve, než řízení bylo pravomocně skončeno, posoudí soud podle povahy věci, zda má řízení zastavit nebo přerušit, anebo zda v něm může pokračovat (odstavec 1). Řízení soud přeruší zejména tehdy, jde-li o majetkovou věc a navrhovatel nebo odpůrce zemřel; v řízení pokračuje s dědici účastníka, jakmile se skončí řízení o dědictví, pokud povaha věci nepřipouští, aby se s těmito dědici nepokračovalo dříve (odstavec 3).

Dovolatel se shoduje s odvolacím soudem potud, že dojde-li v důsledku sukcese ke splynutí osoby žalobce a žalovaného, tím, že žalovaný (žalobce) se v průběhu řízení stane právním a procesním nástupcem žalobce (žalovaného), nelze v řízení pokračovat. Tento názor, všeobecně přijímaný právní teorií i soudní praxí, sdílí i Nejvyšší soud. Spornou otázkou, rozhodnou pro výsledek dovolacího řízení, zůstává, zda procesní situace, ve které první žalovaná Ing. M. Ž. byla i jedním ze tří dědiců, kteří v neukončeném dědickém řízení po zemřelém žalobci D. Ž. dědictví neodmítli, způsobila neodstranitelný nedostatek podmínky řízení ve smyslu § 104 odst. 1 o. s. ř., nebo zda šlo o překážku, která za určitých okolností mohla být překonána.

Odvolací soud založil své rozhodnutí na úvaze, podle které jsou podmínky postupu podle § 104 odst. 1 o. s. ř. splněny proto, že dědicové vstupují do řízení již smrtí původního účastníka řízení (žalobce); tento závěr však není přesný.

Institut procesního nástupnictví (ať již formou singulární nebo universální sukcese) je založen na principu, podle kterého přechod práv a povinností, k němuž došlo v hmotněprávní rovině, se musí projevit i v procesní rovině, jelikož sukcesor nabyl práva v tom stavu, v jakém byla, a s vlastnostmi, které měla, v době sukcese; k těmto vlastnostem patří i to, že byla předmětem probíhajícího řízení (předmětem sporu). To také znamená, že nenastane-li sukcese v hmotněprávní oblasti, nemůže se projevit ani v procesním právu.

Smrt účastníka řízení (fyzické osoby) je typicky v majetkových věcech právní skutečností, s níž se pojí universální sukcese, a to na základě hmotněprávních ustanovení upravujících oblast dědického práva. Jde především o ustanovení § 460 obč. zák., podle kterého se dědictví nabývá smrtí zůstavitele. K nabytí dědictví zůstavitelovým dědicem však nedochází jen na základě smrti zůstavitele. Právní úprava dědického práva vychází z principu ingerence státu při nabývání dědictví (srov. § 175a a násl. o. s. ř.); předpokládá mimo jiné, že dědictví po každém zůstaviteli musí být soudem projednáno a rozhodnuto, že řízení o dědictví se zahajuje i bez návrhu a že v řízení o dědictví musí být projednán také majetek, který při původním projednání a rozhodnutí dědictví nebyl znám (nebyl zjištěn). Podle usnesení soudu o potvrzení dědictví nebo o vypořádání dědiců (srov. § 175q o. s. ř.) se pak nabývá dědictví s účinností ke dni smrti zůstavitele. V době od smrti zůstavitele až do potvrzení dědictví nebo vypořádání dědiců pravomocným usnesením soudu tu nemůže být jistota, s jakým výsledkem řízení o dědictví skončí (zejména, kdo se stane zůstavitelovým dědicem a jak bude vypořádáno dědictví mezi více zůstavitelovými dědici).

Zanechal-li zůstavitel více dědiců (jako v tomto případě), projevuje se stav, jaký tu vzniká v době od smrti zůstavitele až do vypořádání dědiců pravomocným usnesením soudu, také v jejich vzájemných vztazích k majetku patřícímu do dědictví. Musí být vzato v úvahu, že vypořádání dědiců má sice účinky ke dni smrti zůstavitele, že však do vypořádání pravomocným usnesením soudu není jisto, jak budou jejich práva a povinnosti k dědictví upravena. Uvedený "zvláštní" vztah dědiců k zůstavitelově majetku má mimo jiné za následek, že až do vypořádání dědiců pravomocným usnesením soudu jsou dědici považováni za vlastníky celého majetku patřícího do dědictví (všech věcí a majetkových práv zůstavitele) a že z právních úkonů, týkajících se věcí nebo majetkových práv patřících do dědictví, jsou oprávněni a povinni vůči jiným osobám společně a nerozdílně, přičemž jejich dědický podíl vyjadřuje míru, jakou se navzájem podílejí na těchto právech a povinnostech. Ve sporech s jinými osobami, týkajících se věcí nebo majetkových práv patřících do dědictví, se uvedený vztah dědiců k

zůstavitelově majetku projevuje tím, že mají postavení tzv. nerozlučných společníků (§ 91 odst. 2 o. s. ř.), neboť jde o taková společná práva a povinnosti, že se rozhodnutí ve sporu musí vztahovat na všechny dědice (shodně srov. závěry, jež Nejvyšší soud formuloval již v rozsudku ze dne 10. 11. 1999, sp. zn. 21 Cdo 1820/99, uveřejněném v časopise Soudní judikatura, ročník 2000, pod číslem 67, str. 235, a k povaze nerozlučného společenství dědiců v občanském soudním řízení i zprávu projednanou a schválenou občanskoprávním kolegiem bývalého Nejvyššího soudu ČSR, dne 18. 6. 1982, [Cpj 165/81](#), uveřejněnou pod číslem 49/1982 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, str. 281).

Odtud se podává, že bez zřetele k tomu, že jako nerozluční společníci v rozepři v řízení zahájeném za života zůstavitele vystupovali (po smrti zůstavitele) až do jeho skončení (nebo jen po určitou dobu) zůstavitelovi dědici, může se vlastníkem příslušné části majetku patřícího do dědictví, který byl předmětem řízení, stát (s účinky ke dni smrti zůstavitele - srov. opět § 460 obč. zák.) i jen jeden z nich (např. v důsledku dohody o vypořádání dědictví schválené soudem). Proto také ustanovení § 107 odst. 3 o. s. ř. zakotvuje jako zásadu požadavek, aby soud řízení v majetkové věci při smrti žalobce nebo žalovaného přerušil a vyčkal skončení dědického řízení. Možnost pokračovat v řízení i dříve (danou "povahou věci") tu občanský soudní řád připouští pouze jako výjimku z pravidla.

Předmětem řízení byl (jak uzavřel i odvolací soud) majetkový nárok, který mohl a měl být součástí dědictví po zemřelém žalobci. Jestliže smrt původního žalobce způsobila, že mezi dědici, kteří dědictví po zůstaviteli neodmítli, se ocitla i první žalovaná, pak nastala právě situace předjímaná jako zásada ustanovením § 107 odst. 3 o. s. ř., totiž že v řízení o obnově nebylo možné pokračovat dříve než po skončení dědického řízení. "Povaha věci" vylučovala možnost dřívějšího pokračování v řízení právě proto, že Ing. M. Ž. by se nepřipustně ocitla jak na straně žalující, tak na straně žalované. Naopak v případě, že by se jmenovaná podle výsledků pravomocně skončeného dědického řízení nestala výlučnou dědičkou majetkového nároku uplatňovaného proti ní v řízení zůstavitelem, by soudu již nic nebránilo v řízení o povolení obnovy pokračovat.

Pokračování v řízení bude možné i tehdy, jestliže soud v dědickém řízení, ve kterém nedošlo k dohodě dědiců o vypořádání dědictví, potvrdí nabytí dědictví těm, jejichž dědické právo bylo prokázáno (včetně Ing. M. Ž.) podle dědických podílů (srov. § 483 obč. zák. a § 175q odst. 1 písm. d/ o. s. ř.). U řízení, jehož předmětem je majetkový nárok dělitelné povahy, by v takovém případě soud musel řízení zastavit (dle § 104 odst. 1 o. s. ř.) ohledně části připadající na dědický podíl druhé žalované (tedy v rozsahu, v němž by současně vystupovala jako žalobkyně); o takovou věc zde však nejde. Původní žalobce se domáhal obnovy řízení o žalobě o zrušení usnesení o schválení smíru (srov. § 99 odst. 3, větu druhou, o. s. ř.), jehož obsahem bylo určení neplatnosti smlouvy o převodu nemovitosti, a uplatňoval tedy nedělitelný nárok. Potvrzení nabytí dědictví podle dědických podílů by v takovém případě znamenalo, že jako s procesními nástupci původního žalobce by soud jednal s ostatními dědici a Ing. M. Ž. by se řízení i nadále účastnila pouze na straně žalované.

Pochybil tedy jak odvolací soud, který - vycházející z nesprávné interpretace ustanovení § 107 o. s. ř. a § 460 obč. zák. - pokračování v řízení za žádných okolností za možné neměl, tak i soud prvního stupně, který (poté, co řízení nejprve správně přerušil) v řízení nakonec pokračoval ještě před skončením dědického řízení po zemřelém žalobci, ač to povaha věci vylučovala (§ 107 odst. 3 o. s. ř.). Na tom, že v řízení nemělo být pokračováno před skončením dědického řízení, nemůže ničeho změnit ani skutečnost, že řízení o dědictví po zemřelém žalobci bylo naopak (z pohledu vyslovených závěrů zjevně nesprávně) přerušeno do skončení řízení v této věci. Až podle výsledku pravomocně skončeného dědického řízení bude moci soud v řízení o obnově uzavřít, zda lze v řízení pokračovat s dědicem (dědici) zůstavitele, který nabyl v řízení uplatňovaný majetkový nárok (bude-li jím jiná osoba než Ing. M. Ž.), nebo zda má řízení dle § 104 odst. 1, věty první, o. s. ř. zastavit, jelikož výlučnou dědičkou onoho majetkového nároku se stala Ing. M. Ž.

Lze tedy uzavřít, že dovolací důvod dle § 241 odst. 3 písm. b) o. s. ř. byl uplatněn právem. Nejvyšší soud proto, aniž ve věci nařizoval jednání (§ 243a odst. 1, věta první, o. s. ř.), usnesení odvolacího soudu v dovoláním napadeném výroku, s účinky i vůči dalším žalobcům - nerozlučným společníkům v rozepři (srov. § 242 odst. 2 písm. c/ o. s. ř.) a v závislých výrocích o nákladech řízení mezi žalobci a první žalovanou (srov. § 242 odst. 2 písm. b/ o. s. ř.) zrušil; jelikož důvody, pro které bylo zrušeno rozhodnutí odvolacího soudu platí i na usnesení soudu prvního stupně, zrušil Nejvyšší soud v zamítavém výroku a v navazujícím výroku o nákladech řízení mezi žalobci a první žalovanou i je a věc v tomto rozsahu vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení (§ 243b odst. 1, 2 a 5 o. s. ř.).